

ТЕМА:

**А.Е.Кулаковской «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» поэмата:
композиция, уобарас, проблема уратылара**

Толордо: Винокурова Вероника,
Нам удуһун «И.Е.Винокуров
аатынан Хатыч-Арыы орто
үөрэхтээһин оскуолата» МБҮӨТ
II-с кылааһын үөрэнээччитэ
Салайааччы: Навлова П.Д.,
саха тылын уонна
литературатын учуутала.

Тоѳоостооѳо:

А.Е. Кулаковскай уус-уран нэһилиэстибэтэ - поэзия. Айымньыларын динин социальной-философскай проблематиката литература саамай былыргы жанровой киэбин - поэма - уус-уран тыыныгар олоѳурар.

Өксөкүлээх Өлөксөй классическай айымньыларынан саха литературатыгар драматическай поэзия олохтонуута конфликт утумнаахтык сайдыытынан бэлиэтэнэр. Ону «Өрүс бэлэхтэрэ», «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ», «Төрүү илигиттэн түгнэри төлкөлөппүт» поэмаларга көрөбүт. Саха литературатыгар драма жанрын төрүттэниитигэр улахан оруоллаах айымньылары чинчийэр тоѳоостоох.

Чинчиллэр объект:

А.Е.Кулаковскай «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» поэматын вариана уонна сүрүн тиэкиһэ

Чинчиллэр предмет:

«Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» поэма композицията, уобарастара, проблемалара

Сыала:

А.Е.Кулаковскай «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» поэмаба композиция, уобарас, проблема уратыларын чинчийиигэ холонуу

Соруктар:

- **А.Е. Кулаковскай туһунан туһааннаах матырыйаалы үөрэтии;**
- **Поэт «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» айымньытын вариантын уонна сүрүн тиэкиһин тэннээн сырдатты;**
- **«Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» поэма композициятын, уобарастарын, проблемаларын ырытыы**

Чинчийи теорията:

Өксөкүлээх Өлөксөй айымньыларын уонна чинчийилэрин төбүс төмнөөх төлөрү таһаарыы 2 тома, П.В. Максимова үлэлэрэ о.д.а.

Чинчийи ньымата:

текстология, тэннэбил, литература тосхоллорунан чинчийи

Үлэ сонуна:

Саха литературатын төрүттээччи А. Кулаковскай литература үс көрүнгэ олохтонуутугар, чуолаан, драматическай поэзията ураты суолталаабын чинчийи уонна драматическай поэмаларын туһунан үөрэхтээхтэр үлэлэрин бииргэ түмэр үлэни оноруу. Бу өттүнэн үлэ сонуна көстөр.

Үлэ көдүүһэ:

Чинчийи матырыйаалыгар олобуран, А.Е.Кулаковскайга аналлаах үбүлүөйдээх тэрээһиннэргэ иһитиннэриэххэ, кылаас чаастарыгар, эбии дьарыкка туһаныхха сөп. Өксөкүлээх Өлөксөй нэһилиэстибэтин чинчийиигэ уонна салгыы үөрэтиигэ көмөлөөх буолуоҕа.

Сабаҕалааһын:

А.Е. Кулаковскай «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» философскай поэмата диалог халыбынан суруллубут, уобараастара социальнай, историческай проблемалары кизгник, диригник арыяллар. Онуоха поэт норуот айымньытын уонна нуучча классическай литературатын дьүөрэлээбитэ ураты тыынныыр.

А.Е.Кулаковскай уус-уран нэһилиэстибэтэ – поэзия.

Драматическай поэзията
конфликт утумнаахтык
олохтонуутугар көстөр

драматическай поэмалара:

«Өрүс бэлэхтэрэ»
(1909)

«Өй, сүрэх икки
мөккүөрэ»
(1912)

«Төрүү илигиттэн түһүэри
төлкөлөһүт»
(1913)

Драма сүрүн уратылара:

конфликт

услуубунай уобарас

Саха литературатыгар эпос, драма, лирика фольклортан ситимнэнэн
олохтонууларын Өксөкүлээх Өлөксөй поэзията төрүттүүр

Поэма суруллубут историятыттан

(1912 сыллаахха Дьокуускай куоракка суруллубут)

«Өй икки сүрэх икки мөккүөрэ»	«Өй, сүрэх икки мөккүөрэ»
Бастакы редакцията (вариана)	Иккис редакцията (Сүрүн тиэкиһэ)
З.В. Луковцев тэтэрээтигэр ааптар тус бэйэтин илиитинэн суруллубут (1922с.)	«Ырыа-хоһоон» хомурунньукка бэчээттэммит (1925 с.)
Уратылара:	
Өй уонна Сүрэх ааттара ханас ойоҕоһугар суруллубут. X-р, Өй: Нохтолоох Болуо Уол!... [6; 112]	Өй уонна Сүрэх ааттара ортотугар суруллубут. X-р, Өй: « <u>Нокоо!</u> Нохтолоох болуо- сүрэх уол!... » [5; 232]
259 строкалаах	290 строкалаах
71 кэрчиктээх	86 кэрчиктээх
Өй монолога 100 строкалаах	Өй монолога 93 строкалаах
Сүрэх монолога 159 строкалаах	Сүрэх монолога 193 строкалаах

Поэма композициятын уонна уобарастарын уратылары

Икки утарыта тиип

Өй

кырдыаҕас

кэлэр-барар диэни
билбэт, урукку
олох бары куһаҕан
үгэһин илдьэ
сылдыааччы

патриархальной-
феодальной олох
киһитин
типичнэй өйө-
санаата

Диалогтара
конфлигы күүһүрдэр

Усулуобунай уобарастар

- киһи иһигэр • эдэр уонна саастаах
барар бүппэт дьон икки ардыгар
охсуһуу тахсар мөккүөр

Аллегорической уобарастар

- Үтүө уонна • Икки
мөкү исторической
охсуһуута кэм
утарсыылары

Сүрэх

эдэр

бары куһаҕан
дьаллыктары
барытын
сөбүлүүр

сага үөскээн
эрэр
сайддылаах
олох киһитин
өйө-санаата

хатыламмат уус-уран уобарастар

Убарастар мөккүөрдэрэ

Өй

(Сэмэлиир, буруйдуур)

Сүрэх

(Өрөлөһөр, кырдыгын таһаара
сатыыр)

**Мөккүөрдэрин ис хоһоонунан
тутула:**

- дьахтар омукка умсугуйуу;
- итириктээх арыгыга иирии,
 - акка үлүһүйүү;
- хаартыга ыллаттаран үбү үрэйтэрии;
 - табахтатан хоромньулатыы;
- танаска баҕардан малы баратыы;
- абааһы майгылаахтары кытта иирсии,
- сынньалан олохтон аккаастаныы

**Үтүө-мөкү охсуһуута
(этнографической төрүттээх)**

**Поэма проблемалара:
Социальной; Психологической; Исторической**

ФИЛОСОФСКОЙ ИС ХОҔООННООХ

Түмүк

А.Е. Кулаковскай саха литературатыгар драматической поэзия олохтонуутугар улахан оруоллаах эбит.

Поэт айымньытын бастакы вариантыгар диалог уонна монолог формаларын киллэрэн, хара ааныттан драматической поэманы саҕалаабыта көстөр. Ону сүрүн тизкис улахан уларыыйыта суох бэчээттэммитэ туоһулуур.

А.Е. Кулаковскай «Өй, сүрэх икки мөккүөрэ» философскай поэмата диалог халыыбынан суруллуута конфликты күүһүрдэр, условнай уобарастар социальной, психологической, исторической уонна сир-майгы проблемаларын кизнник, диригинник арыяллар. Айымньы этнографической төрүттээбэ, аллегорической ис хоһооннооҕо үтүө уонна мөкү охсуһуутугар көстөр. Поэт нуучча литературатыгар тирэнэн, бэйэтин ураты айар ньыматынан, хатыламмат истиилинэн драматической поэматын суруйбут.

Туһаныллыбыт литература:

1. Максимова Н.В. Жанровая типология якутской поэзии. - Новосибирск: Наука, 2002. - 255 с.
2. Максимова Н.В., Григорьева Л.П. Композиционный анализ поэмы (На материале якутской литературы): учебное пособие. - Якутск, 2009. - 128 с.
3. Максимова Н.В. Өксөкүлээх Өлөксөй - саха литературатын төрүттээччитэ / Өксөкүлээх Өлөксөй: сүүрбэ биирис үйэ сабаланыыта; хом.онор. Л.Р.Кулаковская, Н.В.Максимова, Г.Г.Филиппов. - Дьокуускай: Бичик, 2002. - С. 192-203.
4. Тобуруокап Н.Н. Өксөкүлээх Өлөксөй олобун уонна айар үлэтин үрдүк үөрэх кыһатыгар үөрэтин. - Дьокуускай, 2001. - С. 95
5. Трошанский В. Ф. Эволюция черной веры (шаманства) у якутов. Редактированное Э. К. Пекарским, дополненное примечаниями Э. К. Пекарского и Н. Ф. Катанова и снабженное приложениями Э. К. Пекарского, А. А. Наумова и В. В. Попова. – Казань: Типо-литография Императорского университета, 1903. – 216 с.
6. Өксөкүлээх Өлөксөй айымньыларын уонна чинчийиилэрин тобус томнаах толору таһаарыы / Өксөкүлээх Өлөксөй; хом.онор. Л.Р.Кулаковская. - Новосибирск: Наука, 2009. - 631 с. (Маннайгы том: Поэтической айымньылар).
7. Өксөкүлээх Өлөксөй айымньыларын уонна чинчийиилэрин тобус томнаах толору таһаарыы / Өксөкүлээх Өлөксөй; хом.онор. Л.Р.Кулаковская. - Новосибирск: Наука, 2018. - 760 с. (Иккис том: Сүрүн тизкистэр варианнара, списоктара, бэчээттэммэтэх айымньылар уонна DUBIA)